# TYRINĖJIMAI VILNIUJE, POLOCKO G. 6

Valdas VAINILAITIS

2003 m. vasarą LII MTS vykdė archeologinius kasinėjimus ir jų pagrindu kompleksinius tyrimus Vilniuje, sklype Polocko g. 6, būsimo gyvenamojo pastato su požeminiais garažais ir komercinėmis patalpomis statybos vietoje. Tyrimai iš pat pradžių vykdyti kompleksiškai – jungiant archeologinius, istorinius, architektūrinius-konstrukcinius ir menotyrinius darbus į vieną visumą. Tyrimų vadovas – archeologas dr. Valdas Vainilaitis (LII MTS), istorinių tyrimų – dr. Vytautas Jogėla (LII MTS), architektūrinių – Birutė Gudynaitė (KPC), atidengtos krosnies konstrukcinių tyrimų – Dainius Strazdas (VDA), grafinė fiksacija ir kompiuterinė grafika – Oksanos Valionienės (LII MTS).

Žemės darbai vykdyti 4585 $m^2$ plote, iš jų – 2175,5 $m^2$ – išsamūs archeologiniai tyrimai, likęs 2409,5 $m^2$ plotas iškastas mechanizuotai, prižiūrint archeologui. Tirto ploto perimetre iškastos keturios tarpusavyje besijungiančios perkasos (sklypo centre kultūriniai sluoksniai buvo iškasti anksčiau, šioje vietoje statant ligoninę), užfiksuoti penki ištisiniai 60–80 m ilgio pjūviai. Tyrimų metu atidengtos mūrinio pastato su rūsiais liekanos ir keturių medinių pastatų pamatai, XVIII–XIX a. akmenų grindinio fragmentas, klasicistinės krosnies padas ir XVII a. universalios krosnies liekanos.

Sklypo ŠV dalyje buvo atkastos XVIII a. pastato su rūsiais liekanos. Dviejų medinių XIX a. vidurio pastatų pamatai atidengti palei Baltąjį skg. Tarp jų rasta daugkartinio naudojimo išsemiama šiukšlių duobė medinėmis sienomis. Jos užpildą sudarė XIX–XX a. pradžios vaistų buteliukai, menzūrėlės ir kiti daiktai, susiję su farmacijos produkcijos gamyba ar prekyba.

Dr. V. Jogėlos surinktais istoriniais duomenimis, Užupis kaip priemiestis pradėjo formuotis jau XV a. Šio rajono išskirtinumą lėmė patogios gamtinės sąlygos. Vilnios upė, ant kurios buvo pastatyti tiltai ir malūnai, kalnai ir kalvos, sausas gruntas, miesto centro artumas – visos šios aplinkybės skatino miestiečius kurtis šiame rajone.

Svarbią reikšmę Užupiui plėtotis turėjo senas traktas iš Vilniaus į Polocką. Šiuo keliu į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinę atvykdavo pirkliai iš Rusijos. Nenuostabu, kad palei šį kelią kūrėsi stačiatikių tikybos Vilniaus gyventojai.

Nuo XVI a. Užupyje pradėjo formuotis stačiatikių vienuolyno valda. Nuo 1635 m. Polocko g. 6 sklypas priklausė Šv. Dvasios stačiatikių vienuolynui. XVII a. čia buvo statomi mediniai gyvenamieji namai, o nuo XVIII a. pradžios prasidėjo mūrinė statyba. Vienuolyno žemės valdos Užupyje nuo XVIII a. pradėtos vadinti Popovčizna. Žemę ir pastatus vienuolynas nuomojo atskiromis posesijomis, kurias nuomininkai savo ruožtu nuomojo kambariais smulkiems amatininkams, tarnautojams, pirkliams, kariškiams. Dabartinį sklypą Polocko g. 6 sudarė keturios posesijos: 633, 631, 628, 624. Istorinio tyrimo duomenimis, sklype, kuris dabar įvardijamas kaip Polocko g. 6, nuo XVIII a. vidurio žinomas vienas mūrinis vienaaukštis namas su rūsiais ir mediniai vienaaukščiai pastatai. Nuolat keitėsi ir jų nuomininkai, ir subnuomininkai.

Tarybiniu laikotarpiu čia stovėję namai buvo nacionalizuoti, o 1948 m. nugriauti atlaisvinant plotą naujoms statyboms.

Plotas 1 (460 m$^2$) iškastas palei Baltąjį skg., orientuotas ŠV–PR kryptimi. ŠV kampe atidengta XIX a. medinio pastato PR dalis su mūriniu rūsiu. Kvadratuose 2–4 L–N atidengta daugkartinio naudojimo išsemiama *šiukšlių duobė*. Tai medinė įkasta dėžė iš kampuose sunertų į spyną lentų. Jos dydis 3x1,55 m. Panašiai buvo daromi šulinių rentiniai. Užpildą sudarė farmacinės paskirties indai bei jų fragmentai: buteliai, menzūrėlės, flakonai, vaistų grūstuvės. Indai datuotini XIX a. antrąja puse–XX a. pradžia. Pagal kai kuriuos užrašus ant taros galima spręsti, kad farmacijos produkcija buvo gaunama iš Lenkijos, konkrečiai – iš Vroclavo.

Į PR nuo šiukšlių duobės atidengti medinio pastato akmeninių pamatų ir akmenų grindinio likučiai (pastatas 1). Šis pastatas datuotinas XVIII–XIX a. sandūra. Ploto P dalies kultūriniai sluoksniai sunaikinti XX a. viduryje įrengiant šilumos trasą.

Ploto 1 ŠR dalyje fragmentiškai išliko sluoksnis, pagal surastą buitinę keramiką datuotinas XVI a. Šis sluoksnis buvo 2–2,3 m gylyje. Jo storis svyravo nuo 0,1 iki 0,4 m. Aukščiau atidengtas 1–1,3 m storio juodos žemės sluoksnis su XVII a. būdinga buitine keramika. Kv. 1–4 C–F atidengta dalis pastato 2 rūsio ir mūrinių pamatų.

Plotas 2 iškastas nuo Krivių g. ir Baltojo skg. sankryžos palei Krivių g. Orientuotas ŠR–PV kryptimi, jo plotas buvo 588 m$^2$. Ploto Š dalyje atidengtas medinio pastato pamatas iš lauko akmenų ir plytų (pastatas 3) bei klasicistinės krosnies padas. Pastatas 3 buvo statomas XIX a. kaip pastato 2 priestatas. Į PV nuo šio pastato liekanų atkasti mūrinio barokinio pastato rūsiai su cilindriniais skliautais (pastatas 4). Pagrindinis pastatas mūrytas XVIII a. pirmojoje pusėje, o XIX a. prie jo P sienos primūrytas priestatas. Sprendžiant iš to, kad šioje vietoje rasta daug indų gėlėms liekanų (vazonų), galima daryti prielaidą, jog priestatas statytas kaip oranžerija. Mūras apnaikintas XX a. viduryje, tiesiant šilumos trasą. Pastato ilgis buvo 19,5 m, plotis – 8 m. Rūsius sudarė dvi patalpos su šviesliangiais.

Plote 2 užfiksuotas nesunaikintas mūrinės ŠV sienelės fragmentas. Kultūrinio sluoksnio storis šioje vietoje siekė 1,8 m. Viršutinę sluoksnio dalį sudarė vėlyvi, XIX a. pabaigos–XX a. kultūriniai sluoksniai. Jų gruntas – arba permaišytas, arba atvežtinis. Po supiltiniais sluoksniais užfiksuotas 1,4–0,8 m storio sluoksnis su XVII a. buitine keramika. Sluoksnių žemėjimas sutapo su pirminio žemės paviršiaus žemėjimu P–PV kryptimi. Ta pačia kryptimi plonėja ir XVII a. sluoksnis.

Plotas 3 (739 m$^2$) buvo kasamas sklypo P pusėje. Jo forma netaisyklinga. Tai didžiausia objekte tyrinėta vieta. Šioje vietoje kultūriniai sluoksniai gerokai apnaikinti XX a. viduryje įrengiant šilumos trasą. Viršutinį sluoksnį sudarė 0,3–0,4 m storio supiltinis gruntas. Fragmentiškai išlikęs archeologinis kultūrinis sluoksnis buvo 1–0,8 m storio. Jis datuotinas XVII a. Ploto 3 V dalyje atidengti dviejų medinių pastatų pamatai, sukrauti iš nerištų lauko akmenų. Pastatas 5 buvo 5,4x4,2 m dydžio, orientuotas ŠR–PV kryptimi. Pastato 6 dydis 6x4,7 m, orientuotas taip pat ŠR–PV kryptimi. Pastarajame pastate išlikę degusio molio, galbūt aslos, fragmentai. Funkcinės pastatų paskirties nustatyti nepavyko. Plote 3 kultūrinis sluoksnis neintensyvus, rasta palyginti nedaug radinių (palyginti su plotais 1 ir 2).

Plotas 4 (388,5 m²) iškastas tyrinėto sklypo R dalyje, orientuotas Š–P kryptimi. Archeologinių radinių beveik nerasta, pirminis žemės paviršius buvo pažeistas erozijos, o vėliau – XX a. vidurio žemės darbų. Čia rastas vienintelis objektas – mūrinės skliautinės krosnies liekanos. Tyrimų metu neaptikta jokios architektūrinės krosnies aplinkos (pastato, pašiūrės, kitų konstrukcijų liekanų). Krosnis statyta XVII a. pirmojoje pusėje. Jos paskirtis diskutuotina, veikiausiai tai daugiatikslės paskirties statinys. Krosnis buvo perstatinėjama ir rekonstruojama. Ji funkcionavo gana ilgą laiką – apie penkiasdešimt metų. Išlikusi krosnies pakura, skliautų fragmentai, ortakių (liuftų) liekanos. Tai viena geriausiai išlikusių tokio pobūdžio krosnių, rastų Vilniaus mieste archeologinių kasinėjimų metu.

EXPLORATIONS IN VILNIUS, IN POLOCKO STREET 6

In 2003 in the site in Vilnius, in Polocko street 6 the area of 2175.5 m² was explored. The cultural layer detected was heavily destroyed during the construction works in the middle of the 20th century. The layer dated to the 16th century survived partially only along the Baltasis alley, while the layer dated to the 17th century survived partially along the Baltasis alley and Krivių street, and also in the southern part of the site. During the works the remains of 6 buildings (two brick ones and four wooden ones) were found. In the western part of the site a brick stove dated to the 16th–17th centuries – the middle of the 17th century was found. The purpose of the stove is a matter of argument, its remains were uncovered without archaeological context.

## TYRINĖJIMAI TELŠIŲ SENAMIESTYJE, TURGAUS A. 23

Laimutė VALATKIENĖ, Dalia KARALIENĖ

2003 m. ŽMA toliau tęsė Telšių senamiesčio, sklypo Turgaus aikštėje 23, 2002 m. pradėtus archeologinius tyrinėjimus, susijusius su prekybos centro „Maxima“ statybos Telšiuose darbais (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 195–198). 2002 m. buvo ištirta sklypo V dalis, o 2003 m. tiriama jo R pusė ir sklypo P pakraštys (buvusi turgavietės dalis), kurioje buvo numatyta statyti Turizmo informavimo centro pastatėlį. Iš viso ištirtas 176 m² plotas.

Sklypo R dalyje buvo tirtas 0,36–1,8 m storio kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo aptikta buvusių XIX–XX a. pradžios medinių ūkinių statinių, medinių stulpaviečių liekanų, šulinėlis, spėjamų podėlių maisto produktams laikyti. Pastebėta, kad medinių pastatų rąstai kampuose guldyti ant akmenų. Rąstai – spygliuočių ir lapuočių medžių, stipriai aptrūniję, apnykę, vietomis apdegę. Tyrinėtame plote kai kurie mediniai pastatai buvo atstatinėjami anksčiau sudegusių pastatų vietose. Manoma, kad ankstesni šios vietos pastatai sudegė XIX a. ir XX a. pradžioje Telšiuose siautusių gaisrų metu, vėlesnieji nukentėjo Antrojo pasaulinio karo metu. Prie statinių buvo pastebėta ir kiemo grindinio pėdsakų.

Kultūriniame sluoksnyje, kuris vietomis stipriai sumaišytas, rasta daug radinių: statybinių atliekų (plytų, čerpių fragmentų), itin daug buitinės keramikos – redukcinėje ir oksidacinėje aplinkoje išdegtų įvairių indų fragmentų. Tarp jų aptikta ir daug glazūruotų indų šukių. Rasta vazoninių ir